

VÍGH ÉVA

Egy 15. századi ismeretlen spanyol szerző királytükre

A *Directorio de Príncipes*¹, századunkban szinte teljesen ismeretlen, csupán címével említett értekezés, amelyet a névtelen szerző a katolikus királyokhoz intézett 1492-ben. Jelleghénél fogva a 15. század végi spanyol nyelven írott királytükrök közé sorolható: Gómez Manrique-re és különösen Diego de Valera *Doctrinal de príncipes*-ére (a műfaj egyik legismertebb írására) kell itt elsősorban gondolnunk. A *Directorio* mindössze néhány évtizeddel előzte meg a spanyol királytükrök leghíresebbikét, Antonio de Guevara V. Károlynak dedikált *Relox de príncipes o Libro aureo de Marco Aurelio* (1529) című nagy lélegzetű alkotását. Míg a *Directorio* Granada visszafoglalásával, Kolumbus első útjával, a zsidók Spanyolországból való kiűzetésével fémjelzett 1492-es esztendő tükre, a *Relox* már a nagyhatalmi pozíciókat kialakító Spanyolország és V. Károly udvarának kézikönyve.

A *Directorio de Príncipes* jelentőségét tehát éppen az adja, hogy egy több szempontból sorsdöntőnek bizonyult időszakban született, és név szerint nem azonosítható szerzője közelről szemlélhette a katolikus királyok uralkodását és államszervezését. Az értekezés arra vall, hogy a könyv szerzője valószínűleg olyan művelt közéleti ember lehetett, aki szemtanúként jelen volt Baza 1489-es ostrománál, látta a királynőt Granada visszafoglalásánál, majd Moclinban, 1491-ben, mielőtt a Santa Fe-i táborba ment volna. Innen származik a tábor kórházának leírása.

Van olyan feltételezés, amely a művet egy szicíliai származású humanistának, Pietro Martire d'Anghierának tulajdonítja. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a *Directorio*ban tárgyalt témák és az exemplum-források esetében sem található olyan megjegyzés, amely a szerző itáliai származását, vagy Itália bővebb ismeretét igazolná. Egyetlen utalás sem történik olyan alapvető itáliai történelmi eseményekre, akár olasz-aragon kapcsolatokra vonatkoztatva (Bölcs Alfonzot leszámítva), amelyeknek feltétlenül szerepelni kellett volna, ha a szerző olasz származású, vagy Itáliát megjárt humanista. Szerzőnk hispán származását támasztja alá közvetett bizonyítékként az is, hogy művében „külhoni tudósokra” hivatkozik.

Névtelensége ellenére nem teljesen ismeretlen e királytükör szerzője: tanulmányairól, képzettségéről, személyes elképzeléseiről is fogalmat alkothatunk magunknak a *Directorio* olvasása során. Minden bizonnyal olyan művelt diplomatáról vagy papról² lehet szó, akinek a kánonjog és római jog egyetemi szinten folyó tanítása iránti különös figyelve feltételezi, hogy ő maga is egyetemet járt, jogot ismerő tudós. Az iskolázás és általában a műveltség fontosságának kiemelése is erre utal. Újabb kutatások is alátámasztják, hogy Izabella „kormányzásába utat engedett a tanult emberek, általában jogtudósok számára, akik Bologna, Montpellier és Salamanca római jogi iskoláiban képezték magukat”.³

Szerzőnkrol a továbbiakban még kideríthető, hogy Valladolidban élt és vetette papírra (vagyis pergamenre) a *Directoriot*. Néhány utalást találunk erre vonatkozóan is: „...akik manapság Valladolid e nemes városában tartózkodnak”, vagy máshol, „Valladolid **eme** nemes városából valók”. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy közeli ismeretei voltak a királyi közigazgatási reformokról, a királyi tanács (*consejo real*) és az audiencia mi-benlétéről. Számos pontos értesülés olvasható egyebek között a **corregidorok**⁴ funkciójáról. A corregidor-rendszer kiterjesztése és megszilárdítása – mint ismeretes – Izabella és Ferdinánd részéről kétségtelenül a hatékony kormányzás egyik pillére volt. A *Directorio* szerzője egyébként e témával részletesebben is foglalkozott, írt egy Espejo de corregidores (Corregidorok tükre) című művet is. Három alkalommal is említést tesz erről a munkájáról, amely műfaját tekintve valószínűleg szintén értekezés lehetett.

A *Directorio de príncipes* megírásának időpontja viszonylag könnyen behatárolható. Az értekezésben dátummal felidézett események 1492-ben vagy azelőtt történtek. Két helyen is említést tesz 1491-es eseményekről: a corregidor rendszert érintő tanácsai között és Granadával kapcsolatban, „ahol néhány napot töltöttem ezernégyszázkilencvenegyben”. Éppen Granada visszafoglalását dicsőítő soraiban találhatunk viszont zavaró megjegyzést: „De Fenségtek, amióta csak elkezdtek uralkodni, és annak már tizen-nyolc éve, állandóan olyan nagyon igazságos és szükséges háborút folytattak vagy azért, hogy visszaszerezzék ezeket a királyságokat és birtokokat, amelyek annyi részre voltak szabdalva, vagy Granada meghódításáért.” Tekintve, hogy Granada visszafoglalása 1492-ben történt, és Ferdinánd és Izabella uralkodásának kezdetét 1476-ra (mások 1479-re) teszik, eszerint az értekezés 1494 körül íródott volna. (Ugyanakkor az eredeti kézirat fennmaradt előzéklapján az 1493-as év olvasható.) Minden bizonnyal a szerző tévedéséről lehet szó, hiszen ő maga is megemlíti, hogy a titkos államtanács együtt volt Barcelónában a katolikus királyokkal. Mint éppen folyamatban lévő eseményt említi ezt, amelyről ismeretes, hogy az uralkodók valóban 1492 késő őszén érkeztek meg Barcelónába, és a következő év tavaszáig maradtak, hogy fogadhas-sák Kolumbust, aki 1493. március 15-én kötött ki Palos kikötőjében. Ha erről a *Directorio* szerzőjének tudomása lett volna, elképzelhetetlen, hogy ne sorolta volna fel azt a királysággal kapcsolatos fontosabb események között. A fentiekből következik, hogy az értekezés megírására leghamarabb 1492 végén, illetve legkésőbb 1493 első hónapjaiban kerülhetett sor.

A *Directorio*, mint említettük, királytükör jellegű írás, amely elsősorban abban különbözik a korábbi, hasonló célzattal íródott munkáktól, hogy nem követi szolgáiban a teologikus és kardinális erények leírását, rendszerezését, viszont számos krónika-jellegű ismerettel ajándékozza meg az olvasót. Sőt, enyhe kritikai jellegű észrevételt is tesz az állami hivatalok betöltéséről szólva.

Forrásait és azok felhasználását tekintve már szolgálbb módon követi a középkori szerzőket, a Biblia, Arisztotelész, Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston, Cicero felhasználásával.

Az értekezés egy rövid, Ferdinándhoz és Izabellához intézett proló-gus után hét, hol título-nak, hol fundamento-nak nevezett fejezetből áll. Tekintve,

hogy nincs ötödik título/fundamento, illetve egy első título és egy első fundamento van, a világosabb áttekintés kedvéért álljanak itt a fejezetcímek:

Első fejezet a bölcsességről, amely királyoktól és fejedelmektől elvárható, hogy jól tudjanak uralkodni és kormányozni birodalmaikban.

Első alapelv, amelyben kijelentjük, hogy minden bíráskodás, uralom és hatalom Istentől ered, három módon; valamint tartalmaz még más hasznos dolgokat is.

Második alapelv, amelyben kijelentjük, hogyan tartoznak a királyok és fejedelmek mindenki másnál jobban engedelmességgel Istennek, és egyéb egyedülálló következtetéseket is tartalmaz.

Harmadik alapelv, amelyben elmondjuk, hogyan kell a királyoknak alattvalóikkal bánni.

Negyedik alapelv, amelyben kinyilvánítjuk, mi az uralkodás célja, és milyen jutalom vagy dicséret jár érte; és milyen hely van kijelölve az égben a jó királyok számára.

Hatodik fejezet, amelyben azon tulajdonságokat írjuk le, amelyekkel a királyoknak és fejedelmeknek rendelkezniük kell, valamint kötelességeiket (írjuk le) és azt, hogyan rendezzék el életüket Istennel, birodalmukkal és minden népükkel, emberükkel.

Hetedik fejezet arról, hogy Fenségtek megtartották-e a fent említett alapelveket, és a fent említett tulajdonságoknak megfelelően cselekedtek-e. És egy külön princípiumban felhozzuk azokat az okokat, amelyek miatt a királyok tetteit le kell írni.

Jegyzetek

1. A kézirat előzéklapjáról származik a mű teljes címe: *Directorio de principes para el buen gobierno de España endereçado a los Serenísimos reyes don Fernando e dona Isabel*. (Fejedelmi útmutató Spanyolország jó kormányzása érdekében a fenséges királyoknak, Ferdinándnak és Isabellának szánva). Az értekezést Tate, R. B. adta ki (Exeter University Printing Unit, 1977) egy belső, gépirásos kiadvány formájában, és tette így elérhetővé a kutatók szélesebb rétegei számára. Az *Instituto di Studi Rinascimentali* (Ferrara) révén nyílt lehetőségem a *Directorio* elolvasására és lefordítására.
2. A szerző az ajánlásban utal arra, hogy „lelkemet csak az a buzgalom és szeretet tölti meg, amellyel Isten és Fenségtek szolgálata iránt viseltetek”.
3. vö. Azcona, de Tarcisio: *Isabel la Católica*, Madrid, 1969, 330.
4. corregidor: nagyobb közigazgatási terület vagy város vezetője